

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

2/2022

ročník/volume 32

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

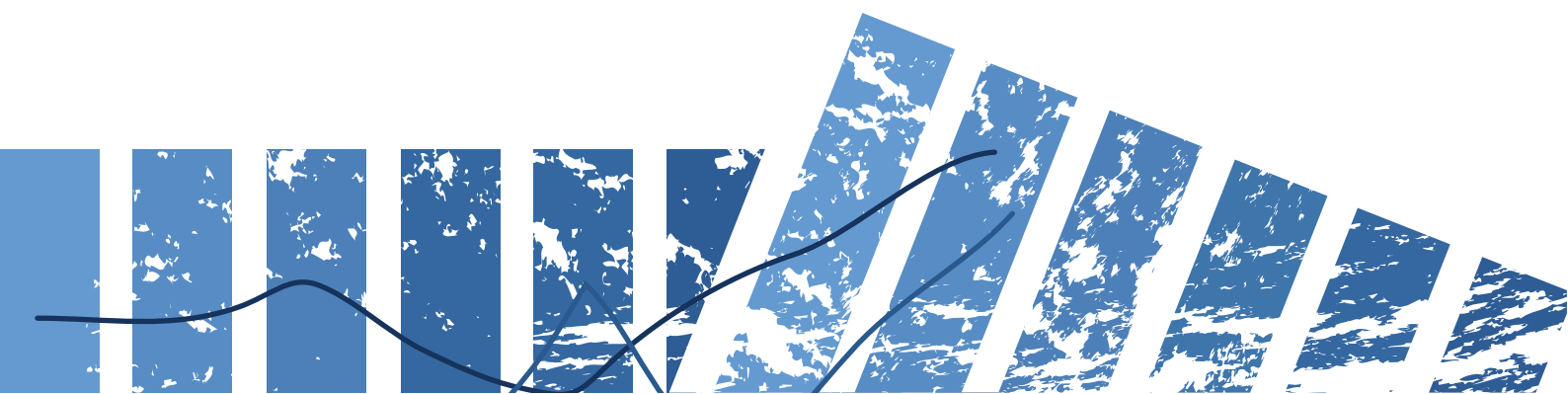
Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 1

Typ článku/Type of article: vedecký článok/scientific article

Strany/Pages: 3 – 18

Dátum vydania/Publication date: 15. apríl 2022/April 15, 2022

Branislav ŠPROCHA
INFOSTAT – Výskumné demografické centrum
Centrum spoločenských a psychologických vied SAV

SOBÁŠNOSŤ SLOBODNÝCH NA SLOVENSKU V PANDEMICKOM ROKU 2020¹

NUPTIALITY OF SINGLE PERSONS IN SLOVAKIA IN THE PANDEMIC YEAR 2020

ABSTRAKT

Celosvetová pandémia spojená s ochorením COVID-19 výrazným spôsobom zasiahla nielen zdravotný stav a úmrtnostné pomery populácie Slovenska, ale v mnohých smeroch paralyzovala bežný chod našej spoločnosti. Prijímané hygienické a epidemiologické opatrenia so snahou zamedziť prenos a šírenie ochorenia, ako aj ekonomická neistota a psychologický efekt obavy z nepoznanej situácie mohli negatívne vplývať aj na rozhodovacie procesy mladých ľudí pri realizácii niektorých dlhodobých rozhodnutí. Do tejto skupiny je možné zaradiť aj rozhodovanie o uzavretí manželstva. Cieľom príspevku je prostredníctvom dostupných údajov z roku 2020 analyzovať najmä intenzitu a časovanie procesu sobášnosti slobodných na Slovensku a jej prípadné zmeny, ktoré podmienila práve špecifická situácia v pandemickom roku 2020.

ABSTRACT

The global pandemic associated with the COVID-19 disease significantly affected not only the health status and mortality rates of the Slovak population, but in many ways paralyzed the normal functioning of our society. The adopted hygienic and epidemiological measures for the prevention of the transmission and spread of the disease, as well as the economic uncertainty and psychological effect of fear of an unknown situation could also negatively affect the decision-making processes of young people in the implementation of some long-term goals. Marriage related decisions can also be included in this group. The aim of the paper is to use the available data from 2020 to analyse especially the intensity and timing of nuptiality of single persons in Slovakia and its possible changes, associated with the specific situation in the pandemic year 2020.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

sobášnosť, tabuľky sobášnosti slobodných, intenzita, časovanie, Slovensko, COVID-19, rok 2020

KEY WORDS

nuptiality, gross nuptiality tables, quantum, timing, Slovakia, COVID-19, year 2020

1. ÚVOD

Celosvetová pandémia ochorenia COVID-19 v roku 2020 zasiahla a negatívnym spôsobom ovplyvnila nielen zdravotný stav a úmrtnostné pomery obyvateľstva Slovenska, ale v kombinácii s prijímanými epidemiologickými a čiastočne aj ekonomickými opatreniami (prerušenie výroby, zatváranie prevádzok a pod.) a následne aj samotnými dopadmi nastupujúcej hospodárskej krízy (prepad HDP)

¹ Príspevok je výsledkom projektu VEGA č. 2/0064/20 Pokračujúca transformácia rodinného a reprodukčného správania na Slovensku v časovom a priestorovom aspekte.

vytvorila spoločenskú klímu, v ktorej realizáciu dlhodobých zámerov mohlo vo väčšej miere obyvateľstvo odkladať na príhodnejšie obdobie. Takáto reakcia v podobe strategického odkladania sa môže dotýkať nielen ekonomických aspektov (napr. v podobe zvyšovania úspor, odkladania kúpy nákladnejších tovarov, nehnuteľností a pod.), ale často ju identifikujeme aj v spojitosti s reprodukčným správaním. Najčastejšie sa v tomto smere analyzuje vývoj procesov sobášnosti a plodnosti. Kým v druhom prípade je potrebné prípadné negatívne reakcie v podobe odkladania rodenia detí očakávať s určitým časovým odstupom, keďže koncepcie z pandemického roka 2020 a najmä obdobia najviac zasiahnutého krízovým stavom budú realizované v prevažnej miere až nasledujúci kalendárny rok, pri sobášoch a teda v procese sobášnosti je možné tieto dôsledky identifikovať priamo v príslušný pandemický rok. Ako už ukazovali predbežné a následne aj definitívne údaje o počte uzavretých manželstiev v roku 2020, tento predpoklad sa jednoznačne naplnil. Cieľom predloženého príspevku je preto podrobná analýza procesu sobášnosti slobodných, ktorá zohráva v tomto demografickom procese kľúčovú úlohu. Zameriame sa pritom nielen na samotný rok 2020 a identifikáciu a rozsah zmien v intenzite, časovaní a vekovom charaktere procesu sobášnosti, ale tieto zmeny zasadíme do širšieho vývojového trendu, ktorý bolo možné na Slovensku pozorovať v posledných približne 10 rokoch. Vďaka tomu získame komplexnejší obraz o rozsahu vplyvu pandemického roka 2020 na proces sobášnosti na Slovensku.

2. ZDROJE ÚDAJOV A METODIKA PRÁCE

Hlavný zdroj údajov na analýzu procesu sobášnosti na Slovensku v roku 2020, ako aj v predchádzajúcom období predstavuje vyčerpávajúce zisťovanie, ktoré každoročne realizuje Štatistický úrad Slovenskej republiky (ďalej ŠÚ SR) v rámci hlásení rady Obyv 1-12 (Hlásenie o uzavretí manželstva). Prostredníctvom nich získavame informácie o všetkých uzavretých manželstvách, resp. oboch snúbencoch na území Slovenska. V našej práci využijeme najmä údaje týkajúce sa rodinného stavu, veku (roku narodenia) a miesta bydliska ženícha a nevesty.

Základom analýzy procesu sobášnosti slobodných osôb bude konštrukcia jednovýchodnej tabuľky sobášnosti slobodných priamou metódou v druhom hlavnom súbore udalostí. Tabuľky sobášnosti patria medzi pokročilejšie demografické modely simulujúce tento demografický proces. Ich hlavnou snahou je priblížiť fungovanie procesu sobášnosti slobodných prostredníctvom prevodu reálnej intenzity na báze pravdepodobností na fiktívnu tabuľkovú populáciu. Týmto postupom je výsledný indikátor intenzity sobášnosti slobodných očistený od zmien a rozdielov (napr. pri porovnávaní dvoch vekovo odlišných populácií) vo vekovej štruktúre a od rodinného stavu. V našom prípade budeme vychádzať z metodických konceptov publikovaných v prácach [5, 6].

Na aplikáciu priamej metódy výpočtu pravdepodobností sobáša slobodných v jednovýchodnej tabuľke potrebujeme disponovať v danom roku údajmi o počte sobášov slobodných, o úmrtiach a migračnom salde slobodných osôb podľa veku a roku narodenia. Exponovanou populáciou, teda populáciou vystavenou šanci vstúpiť do manželstva sú slobodné osoby v dokončenom veku $15^2 - 49$ rokov (k 1.1. roka výpočtu).

² Osoby vo veku 15 rokov síce podľa platnej legislatívy nemôžu vstúpiť do manželstva, ale keďže ide o skupinu slobodných k 1.1., teda na začiatku kalendárneho roka, počas neho dovŕšia 16. narodeniny a stanú sa tým exponovanou populáciou na vstup do prvého manželstva.

Priamy výpočet pravdepodobnosti sobáša slobodných v druhom hlavnom súbore udalostí dáva do pomeru sobáše slobodných osôb realizované v dokončenom veku (x) a ($x+1$) v danom kalendárnom roku k príslušnej exponovanej populácii slobodných na začiatku kalendárneho roka vo veku (x). Ak označíme ${}^{z,s}q_x^{m/\bar{z}}$ ako pravdepodobnosť sobáša slobodného muža alebo ženy v kalendárnom roku (t) vo veku (x) vstúpiť do manželstva, potom pre druhý hlavný súbor udalostí môžeme napísať:

$${}^{z,s}q_x^{m/\bar{z}} = \frac{{}^{z,s}S_{x,x+1}^{m/\bar{z}}}{{}^{1.1.t}P_x^{m/\bar{z}} - \frac{{}^{z,s}D_{x,x+1}^{m/\bar{z}}}{2} + \frac{{}^{z,s}I_{x,x+1}^{m/\bar{z}}}{2} - \frac{{}^{z,s}E_{x,x+1}^{m/\bar{z}}}{2}} \quad (1)$$

pričom platí, že:

${}^{z,s}S_{x,x+1}^{m/\bar{z}}$ je počet sobášov slobodných mužov alebo žien v dokončenom veku (x) a ($x+1$), z generácie (z) v roku (t),

${}^{z,s}D_{x,x+1}^{m/\bar{z}}$ je počet úmrtí slobodných mužov alebo žien v dokončenom veku (x) a ($x+1$), z generácie (z) v roku (t),

${}^{z,s}I_{x,x+1}^{m/\bar{z}}$ je počet imigrujúcich slobodných mužov alebo žien v dokončenom veku (x) a ($x+1$), z generácie (z) v roku (t),

${}^{z,s}E_{x,x+1}^{m/\bar{z}}$ je počet emigrujúcich slobodných mužov alebo žien v dokončenom veku (x) a ($x+1$), z generácie (z) v roku (t),

${}^{1.1.t}P_x^{m/\bar{z}}$ je počet slobodných mužov alebo žien v dokončenom veku (x) k 1.1. v kalendárnom roku (t).

Takto získané reálne pravdepodobnosti sobášov slobodných sa následne aplikujú na tabuľkovú kohortu slobodných osôb. Na začiatku v presnom veku 16 rokov (l_{16}) ide o tzv. koreň tabuliek sobášnosti. Ten reprezentuje celú tabuľkovú populáciu vystavenú šanci uzavrieť prvé manželstvo. Najčastejšie je z praktických dôvodov zvolený násobok 10 (v našom prípade išlo o 100 000 osôb).

Takto definovaná tabuľková populácia sa následne vystaví pôsobeniu pravdepodobností sobášnosti slobodných v jednotlivých vekových skupinách do konca reprodukčného obdobia (pre vek 16 – 49 rokov). Výsledkom pôsobenia intenzity sobášnosti slobodných je v každom vekovom intervale tabuľkový počet sobášov slobodných, ako súbor osôb, ktoré z tabuľkovej populácie vystúpili v dôsledku uzavretia manželstva.

Ak označíme tabuľkový počet slobodných mužov / žien dožívajúcich sa presného veku (x') v kalendárnom roku (t) ako ${}^s l_{x'}^{m/\bar{z}}$ a tabuľkové sobáše slobodných mužov alebo žien v dokončenom veku (x) a ($x+1$) v kalendárnom roku (t) ako ${}^s d_{x,x+1}^{m/\bar{z}}$, potom platia nasledujúce vzťahy:

$${}^s d_{x,x+1}^{m/\bar{z}} = {}^s q_{x'}^{m/\bar{z}} \cdot {}^s l_{x'}^{m/\bar{z}} \quad (2)$$

$${}^s l_{x'+1}^{m/\bar{z}} = {}^s l_{x'}^{m/\bar{z}} - {}^s d_{x,x+1}^{m/\bar{z}} \quad (3)$$

Výslednou funkciou sobášnych tabuliek je tabuľkový počet slobodných osôb v presnom veku 50 rokov (l_{50}). Indikuje koľko osôb by pri zachovaní intenzity sobášnosti slobodných z daného kalendárneho roka zostalo slobodných, teda by pri známej intenzite sobášnosti nevstúpili medzi 16. a 49. rokom života do manželstva. Keďže sme v našom prípade koreň tabuliek stanovili na 100 000, potom jednoduchou operáciou v podobe $(l_{50})/1000$ získavame tzv. podiel trvalo slobodných osôb. Na hodnotenie procesu sobášnosti sa však využíva aditívna informácia, a teda celkový počet, resp. podiel osôb, ktoré do manželstva vstúpili. Je možné ju v podstate konštruovať pre akýkoľvek vek (16 – 50 rokov), pričom v demografii sa označuje ako tabuľková prvosobášnosť (a vyjadruje sa v %).

Okrem intenzity sobášnosti slobodných budeme pri hlbšej analýze vplyvu pandemického roka 2020 smerovať svoju pozornosť aj na analýzu časovania tohto procesu. Na tento účel využijeme tabuľkový priemerný vek pri prvom sobáši. Ten predstavuje v podstate priemerný počet rokov (v dokončenom veku) od narodenia osoby po uzavretie prvého manželstva. Konštrukcia sa opiera o tabuľkové počty sobášov slobodných v danom kalendárnom roku. Keďže pracujeme v druhom hlavnom súbore udalostí, konštrukciu tabuľkového priemerného veku pri prvom sobáši môžeme vyjadriť nasledujúcim vzťahom:

$$TPVS_t^{m/z} = \frac{\sum_{x=16}^{49} (x+1) \cdot {}_s d_x^{m/z}}{\sum_{x=16}^{49} {}_s d_x^{m/z}} \quad (4)$$

$TPVS_t^{m/z}$ je tabuľkový priemerný vek muža alebo ženy pri prvom sobáši v roku (t),
 ${}_s d_x^{m/z}$ je tabuľkový počet sobášov slobodných mužov alebo žien v roku (t),
 x vek v dokončených rokoch (v rozmedzí 16 až 49 rokov).

Okrem toho využijeme aj niektoré ukazovatele štatistického rozloženia tabuľkových sobášov s vekom. Pôjde o vybrané kvantily – medián, horný a dolný kvartil tabuľkových sobášov slobodných. Z nich následne budeme konštruovať interkvartilové rozpätie tabuľkových sobášov slobodných mužov a žien, ktorého hodnota umožňuje sledovať, ako je nastavená veková koncentrácia celkovo polovice tabuľkovej sobášnosti slobodných, teda v ako širokom vekovom intervale sa realizuje 50 % z intenzity manželských vstupov slobodných osôb. Pri znižovaní hodnôt tohto ukazovateľa môžeme hovoriť o vekovej homogenizácii a tým koncentracii sobášnosti slobodných a v prípade opačného vývoja o vekovej pluralizácii vstupov do prvého manželstva.

Ako už bolo naznačené, uvedené stredné hodnoty sú konštruované z tabuľkových sobášov slobodných, resp. ich vekových relatívnych početností z celkovej tabuľkovej prvosobášnosti. Tie získavame nasledujúcim vzťahom:

$$f_i = \frac{{}_s d_x^{m/z}}{\sum_{x=16}^{49} {}_s d_x^{m/z}} \quad (5)$$

Pre akýkoľvek kvantil potom môžeme odvodiť:

$$Q_k^{(\alpha)} = a_k + h \cdot \frac{k - \sum_{i=1}^{r-1} f_i}{f_{Q_k}^{(\alpha)}} \quad (6), \text{ pričom}$$

a_k je hodnota dolnej hranice intervalu, v ktorom sa nachádza sledovaný kvantil, h je šírka, rozpätie kvantilového intervalu. Keďže pracujeme s tabuľkami sobášnosti s 1-ročnými vekovými skupinami, je možné h zanedbať,

$\frac{k}{\alpha}$ je k -tý kvantil. Pre dolný kvantil 25, pre medián 50 a pre horný kvantil 75,

$\sum_{i=1}^{r-1} f_i$ je kumulatívna relatívna početnosť intervalu bezprostredne predchádzajúceho kvantilového intervalu,

$f_{Q_k}^{(\alpha)}$ je relatívna početnosť kvantilového intervalu.

Okrem kvantilov a interkvartilového rozpätia na analýzu prípadných zmien rozloženia tabuľkových sobášov slobodných mužov a žien v roku 2020 využijeme aj príspevky vybraných vekových intervalov k celkovej tabuľkovej prvosobášnosti. Budeme pritom pracovať s vekom do 25 rokov a 30 a viac rokov. Kým prvý vekový interval signalizuje koncentráciu sobášnosti slobodných v mladom veku, druhý poukazuje na možné posuny do druhej polovice reprodukčného obdobia.

Podiel tabuľkovej sobášnosti slobodných vo veku do 25 rokov potom vyjadríme ako:

$${}_{t}pTS_{do\ 25r.}^{m/\bar{z}} = \frac{\sum_{x=16}^{24} {}_x d_x^{m/\bar{z}}}{\sum_{x=16}^{49} {}_x d_x^{m/\bar{z}}} \cdot 100 \quad (7), \text{ pričom}$$

${}_{t}pTS_{do\ 25r.}^{poh}$ je podiel tabuľkovej sobášnosti slobodných mužov alebo žien vo veku do 25 rokov,

${}_x d_x^{m/\bar{z}}$ je tabuľkový počet sobášov slobodných mužov alebo žien v roku (t).

Podiel sobášnosti slobodných osôb vo veku 30 a viac rokov vyjadruje váhu sobášnosti slobodných v druhej polovici reprodukčného veku na celkovej intenzite sobášnosti slobodných:

$${}_{t}pTS_{30+r.}^{m/\bar{z}} = \frac{\sum_{x=30}^{49} {}_x d_x^{m/\bar{z}}}{\sum_{x=16}^{49} {}_x d_x^{m/\bar{z}}} \cdot 100 \quad (8), \text{ pričom}$$

${}_{t}pTS_{30+r.}^{poh}$ je podiel sobášnosti slobodných mužov alebo žien vo veku 30 a viac rokov,

${}_x d_x^{m/\bar{z}}$ je tabuľkový počet sobášov slobodných mužov alebo žien v roku (t).

3. ROK 2020 A JEHO VPLYVY NA INTENZITU SOBÁŠNOSTI NA SLOVENSKU

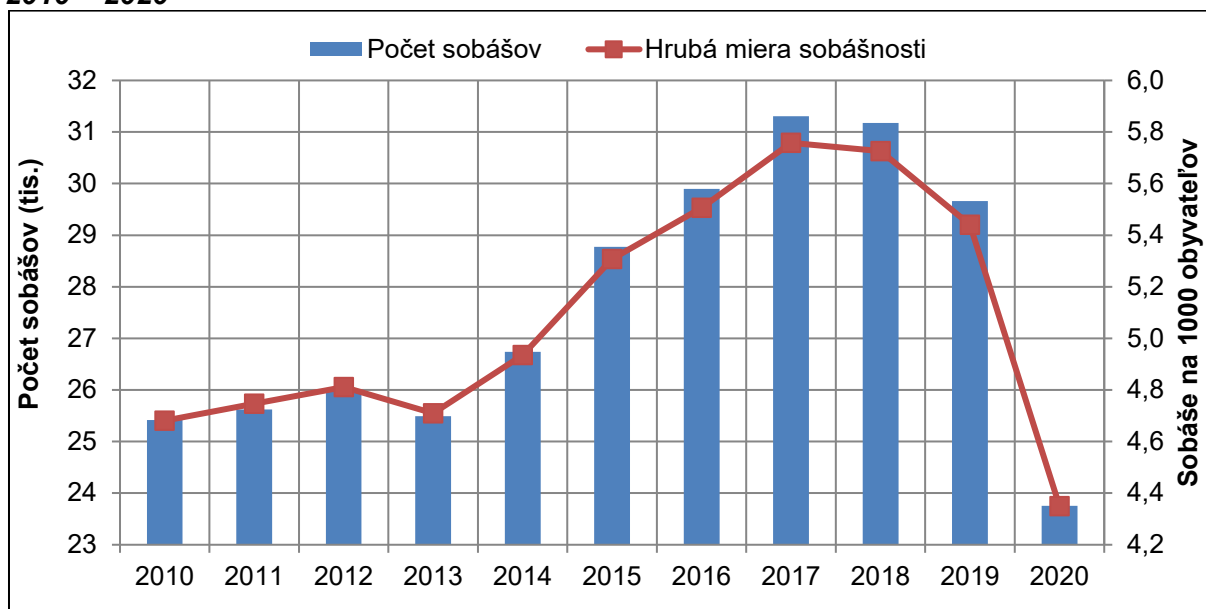
Prvotná a základná informácia, ktorá bola komunikovaná odbornej i laickej verejnosti v spojitosti s dosahom pandemického roku 2020 na sobášnosť na Slovensku, bol počet uzavretých manželstiev. Ak tento prvotný údaj zasadíme do širšieho vývojového kontextu (graf č. 1), môžeme vidieť, že približne od roku 2013 nastalo na Slovensku pomerne významné oživenie počtu sobášov, keď z približne 25 až 26tis. ich počet vzrástol do roku 2017 až nad hranicu 31tis. udalostí. Nad touto hranicou sa udržal aj nasledujúci kalendárny rok, no ďalší medziročný vývoj priniesol

pokles pod úroveň 30tis. Pandemický rok 2020 však v tomto smere bol extrémom, keďže početnosť uzavretých manželstiev sa medziročne znížila pod úroveň 23,8tis. udalostí, čo znamenalo pokles o viac ako 5,9tis. sobášov. Takýto nízky počet sobášov malo Slovensko naposledy na začiatku milénia v roku 2001.

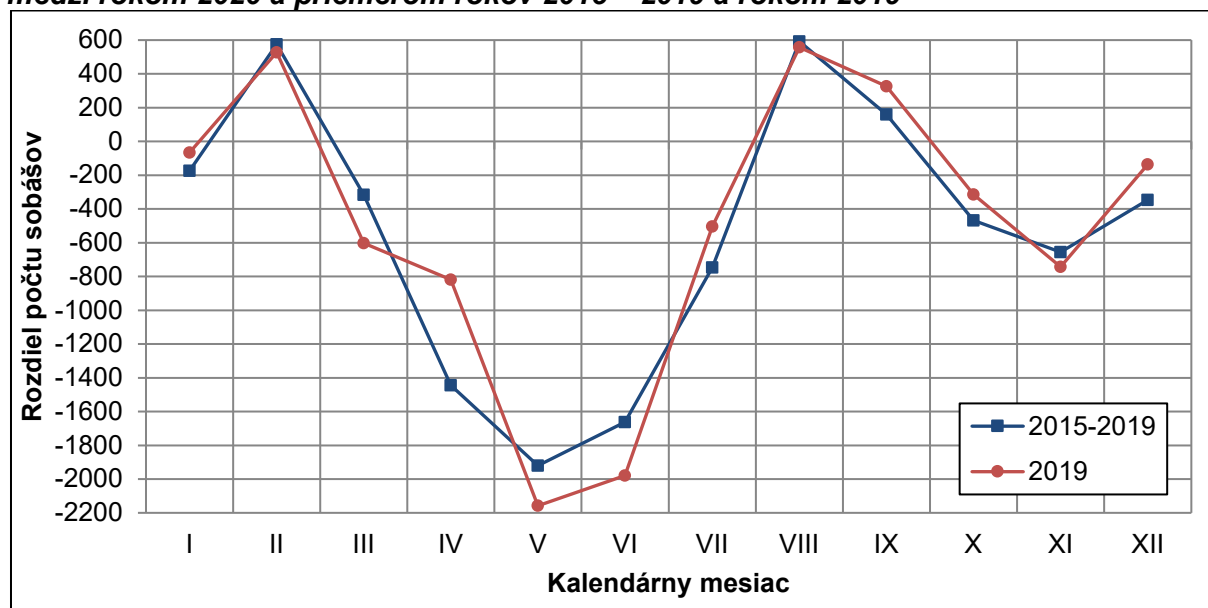
V relatívnom vyjadrení na 1000 obyvateľov pripadalo v rokoch 2010 – 2013 približne 4,6 – 4,8 sobáša. Od roku 2015 sa hrubá miera sobášnosti dostala nad hranicu 5 ‰ a vrchol dosahovala v rokoch 2017 a 2018, keď na 1000 obyvateľov pripadalo viac ako 5,7 sobáša. Spomínaný medziročný pokles počtu sobášov v roku 2019 znížil túto hodnotu na niečo viac ako 5,4 sobáša, no pandemický rok 2020 znamenal bezprecedentný pokles o viac ako jeden promilový bod (na menej ako 4,4 ‰). Takúto nízku hrubú mieru sobášnosti Slovensko dosahovalo naposledy v roku 2001.

Zaujímavosťou tiež je, že spomínaný deficit počtu sobášov v porovnaní s predchádzajúcim obdobím (rokom) významne kopíroval obdobia, keď sa prijímali reštriktívne epidemiologické opatrenia a naopak. Začiatok kalendárneho roka 2020 sa pritom niesol v mierne pozitívnom vývoji, keď najmä vo februári došlo k signifikantnému zvýšeniu počtu uzavretých manželstiev. Môžeme sa len domnievať, že mohlo ísť o určitú reakciu párov na prezentované správy a prijímané opatrenia v niektorých štátoch sveta a obavy z podobného priebehu na Slovensku. Nasledujúce mesiace (od marca do júla) sa však naplno prejavili v podobe výrazného poklesu počtu uzavretých manželstiev, pričom najmä vývoj v období apríl – jún bol kľúčovým pre celkový prepád počtu udalostí na Slovensku. Uvoľňovanie opatrení v letných mesiacoch sa prejavilo len v obmedzenom náraste počtu uzavretých manželstiev, ktorý sa navyše dotýkal len veľmi krátkeho úseku roka (august a september).

Graf č. 1: Vývoj počtu sobášov a hrubej miery sobášnosti na Slovensku v rokoch 2010 – 2020

Zdroj údajov: ŠÚ SR DATAcube, výpočty autora

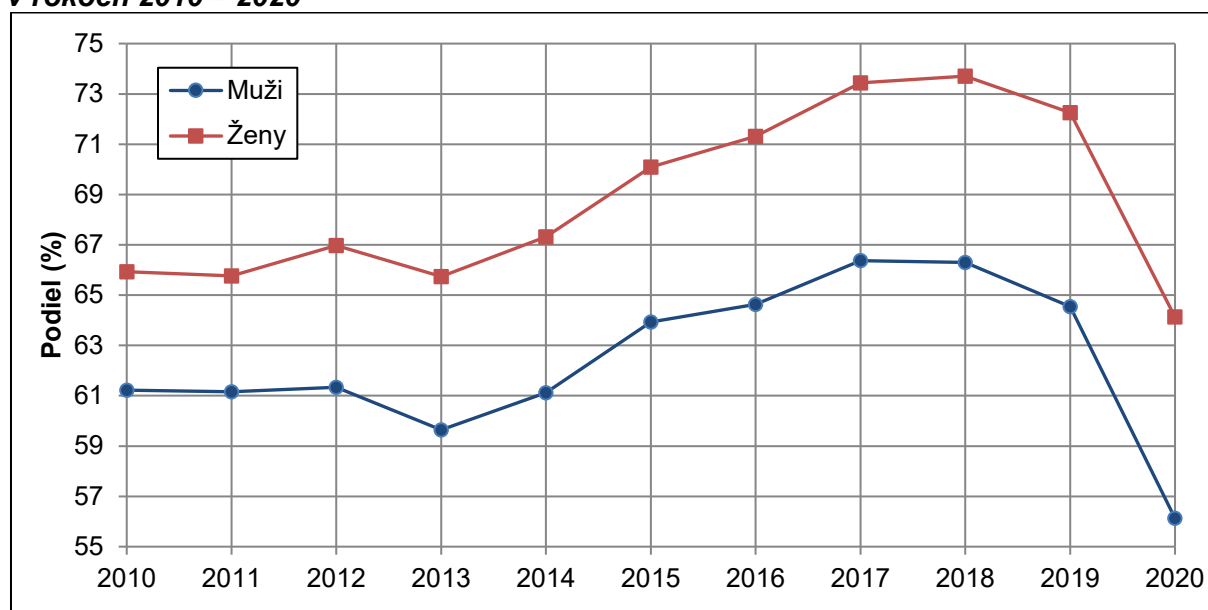
Graf č. 2: Rozdiel počtu uzavretých manželstiev podľa mesiaca sobáša na Slovensku medzi rokom 2020 a priemerom rokov 2015 – 2019 a rokom 2019

Zdroj údajov: ŠÚ SR DATAcube, výpočty autora

Keďže počet sobášov a z nich odvodená hrubá miera sobášnosti predstavujú len základný pohľad do problematiky, ktorý neumožňuje podrobnejšie zhodnotenie vplyvu špecifických podmienok pandemického roka 2020 na proces sobášnosti a jeho jednotlivé aspekty, v ďalšej časti príspevku sa zameriame na informácie, ktoré nám poskytujú niektoré komplexnejšie demografické modely a z nich odvodené indikátory.

Vývoj intenzity sobášnosti slobodných mužov a žien na Slovensku od začiatku tohto storočia zasiahli viaceré medziročné fázy rastu a následného poklesu [1, 7, 8], preto až obdobie po roku 2013 môžeme jednoznačne spájať s dlhším oživením tohto procesu. Ako je zrejme z grafu č. 3, tabuľková prvosobášnosť sa u oboch pohlaví v podstate kontinuálne zvyšovala až do roku 2018. Pri zachovaní intenzity sobášnosti pozorovanej v jednotlivých rokoch by sa podiel slobodných osôb, ktoré aspoň raz do konca reprodukčného veku vstúpili do manželstva, zvýšil u mužov z menej ako 60 % na viac ako 66 % a u žien z menej ako 66 % na takmer 74 %. Medzi rokmi 2018 a 2019 je možné identifikovať určitý pokles, u mužov na úroveň 64,5 % a u žien na niečo viac ako 72 %.

Graf č. 3: Vývoj tabuľkovej prvosobášnosti mužov a žien vo veku 50 rokov na Slovensku v rokoch 2010 – 2020

Zdroj údajov: výpočty autora

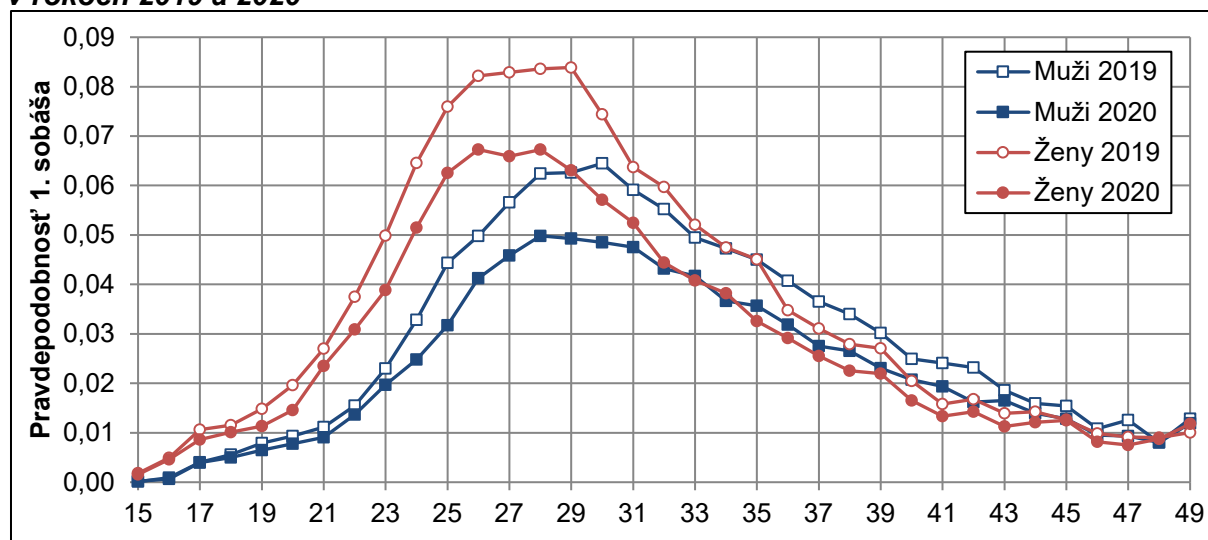
Špecifická situácia, ktorú priniesla pandémia ochorenia COVID-19 v roku 2020 však vyústila do veľmi výrazného poklesu intenzity sobášnosti slobodných. V absolútnom vyjadrení sa tabuľková prvosobášnosť v mužskej časti populácie znížila o 8,4 p. b. a u žien o 8,1 p. b. Znamená to, že pri zachovaní tejto intenzity sobášnosti slobodných by do manželstva vstúpilo len niečo viac ako 56 % mužov a 64 % žien. Takúto nízku sobášnosť slobodných Slovensko vo svojej modernej histórii ešte nezaznamenalo.

Detailné porovnanie pravdepodobností sobáša slobodných podľa veku medzi rokmi 2019 a 2020 (graf č. 4) potvrdilo, že k poklesu šancí vstúpiť do manželstva došlo v pandemickom roku 2020 v podstate vo všetkých vekových skupinách, a to u oboch pohlaví. U žien najvýraznejšie klesla pravdepodobnosť sobáša slobodných vo veku 29 rokov a následne v okolitom veku (27, 28 a 30 rokov). V mužskej časti populácie maximum poklesu nachádzame vo veku 31 rokov, pričom s určitým odstupom nasledovali aj vek 28, 29 a 31 rokov. V dôsledku tohto vývoja tiež nastal určitý posun časovania maximálnej úrovne sobášnosti slobodných osôb. Kým v roku 2019 to u mužov bolo vo veku 30 rokov, v roku 2020 ho identifikujeme už o dva roky skôr (graf č. 4). U žien maximum v prvom analyzovanom roku vznikalo vo veku 29 rokov, kým špecifické pandemické podmienky v nasledujúcom kalendárnom roku prispeli k jeho posunu do veku 26 a 28 rokov. Uvedené „omladnutie“ vekového rozloženia sobášnosti slobodných, ktoré so sebou prinieslo neštandardné obdobie minulého kalendárneho roka, budeme hlbšie analyzovať v nasledujúcej kapitole tohto príspevku. Získané výsledky tak potvrdili, že výrazný prepád počtu sobášov, ako aj intenzity, s akou do prvého manželstva vstupovali muži a ženy na Slovensku v roku 2020, bolo výsledkom poklesu sobášnosti, ktorý sa síce dotýkal všetkých vekových skupín, no pri určitom zovšeobecnení sa dá povedať, že sa najviac dotkol intervalov vyznačujúcich sa v súčasnosti vysokou až najvyššou úrovňou sobášnosti. Aj to by vysvetľovalo, prečo identifikovaný celkový prepád tabuľkovej prvosobášnosti bol medziročne taký razantný.

Pokles pravdepodobností sobášnosti slobodných sa v roku 2020 prejavil nielen na spomenutej celkovej prvosobášnosti, ale jeho dosah môžeme pozorovať aj v ďalších

vybraných vekoch. Na grafoch č. 5 a 6 sú zobrazené tabuľkové podiely slobodných mužov a žien dožívajúcich sa určitého presného veku, teda tabuľková populácia, ktorá sa „vyhla“ uzavretiu manželstva do určitého veku. V prezentovaných údajoch sa po roku 2013 prejavuje pozitívne smerovanie sobášnosti na Slovensku, keď u oboch pohlaví môžeme vidieť postupne medziročné klesanie podielu tabuľkových slobodných osôb, a to v podstate s výnimkou najmladšieho veku vo všetkých vybraných presných vekoch.

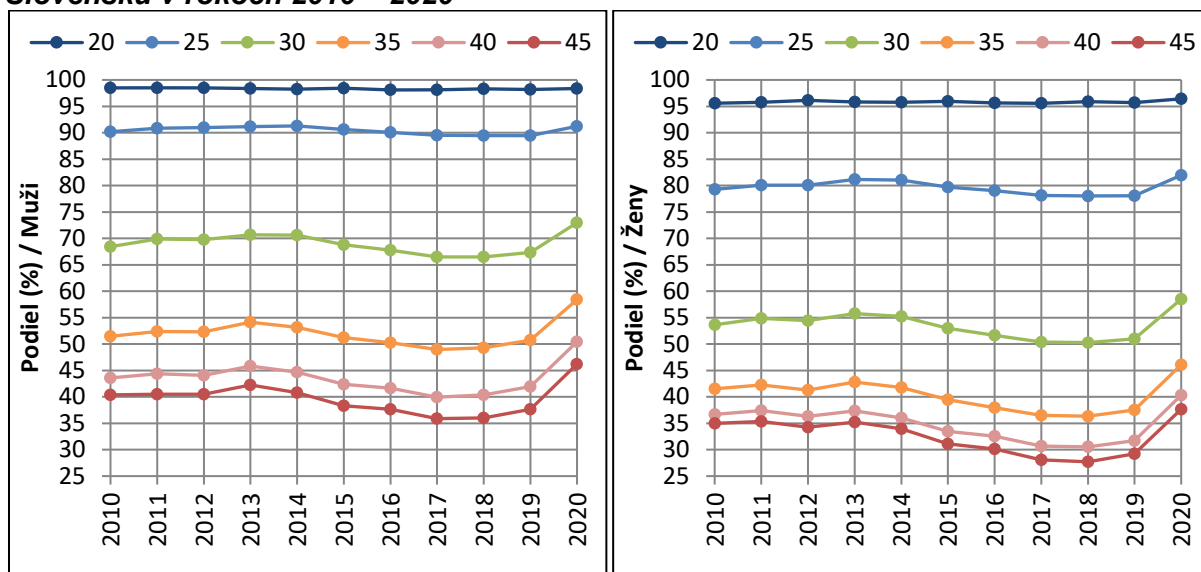
Graf č. 4: Pravdepodobnosť sobáša slobodných mužov a žien na Slovensku podľa veku v rokoch 2019 a 2020

Zdroj údajov: výpočty autora

Keďže medzi rokmi 2018 a 2019 došlo k spomínanému miernemu zníženiu intenzity sobášnosti, prejavilo sa to aj v podieloch tabuľkových slobodných osôb a konkrétne v ich náraste. Dynamika tohto vývoja však bola neporovnateľná s tým, čo znamenal pre sobášnosť slobodných pandemický rok 2020. Identifikovaný výrazný pokles sobášnosti, ktorý sa dotkol v podstate všetkých vekových skupín, sa akumuloval v najväčšej miere logicky v najvyšších vekoch. Napríklad u mužov vo veku 40 a 45 rokov došlo k nárastu podielu tabuľkových slobodných o viac ako 8,5 p. b. V prípade žien to vo veku 35 a 40 rokov bolo dokonca 8,6 p. b.

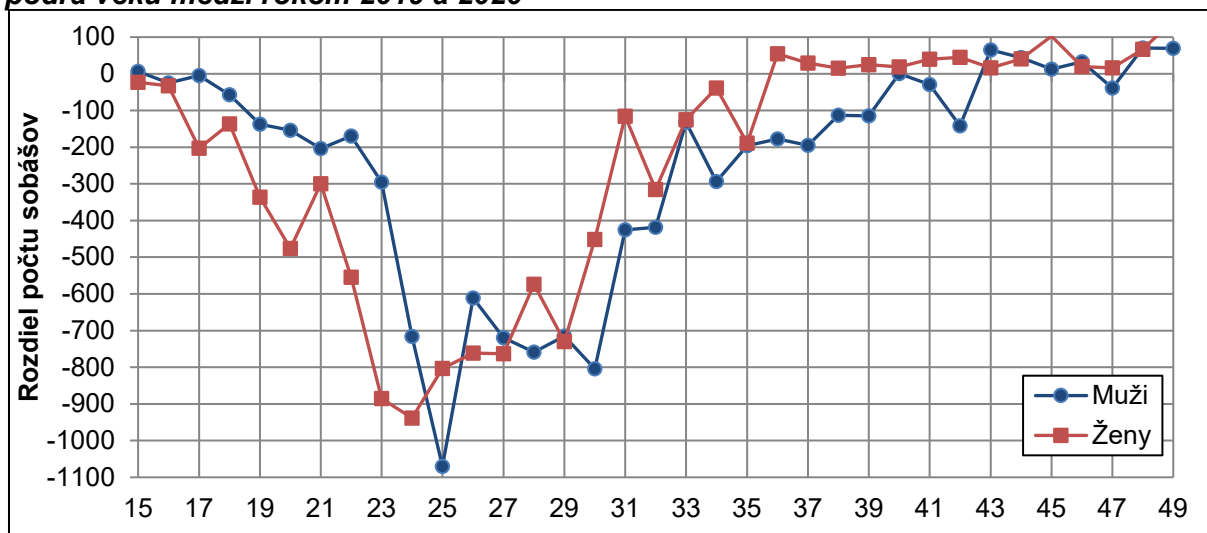
Graf č. 5 a č. 6: Tabuľkové podiely slobodných osôb vo vybraných presných vekoch na Slovensku v rokoch 2010 – 2020

Zdroj údajov: výpočty autora

Asi najvýstižnejšie môžeme identifikovať priame dôsledky špecifickej situácie pandemického roka 2020 na proces sobášnosti slobodných mužov a žien prostredníctvom rozdielu tabuľkového počtu sobášov podľa veku. Ako sme už spomenuli, v mužskej časti populácie sa medzi rokom 2019 a 2020 znížil ich počet o približne 8,4 tis. a u žien to bolo o 8,1tis. Ak sa pozrieme detailnejšie na rozloženie tejto diferencie podľa veku, vidíme, že hlavná časť poklesu celkovej prvosobášnosti sa koncentrovala približne vo veku 24 – 30 rokov. Išlo o takmer 5,4tis. tabuľkových sobášov, teda takmer dve tretiny z poklesu.

Graf č. 7: Rozdiel tabuľkového počtu sobášov slobodných mužov a žien na Slovensku podľa veku medzi rokom 2019 a 2020

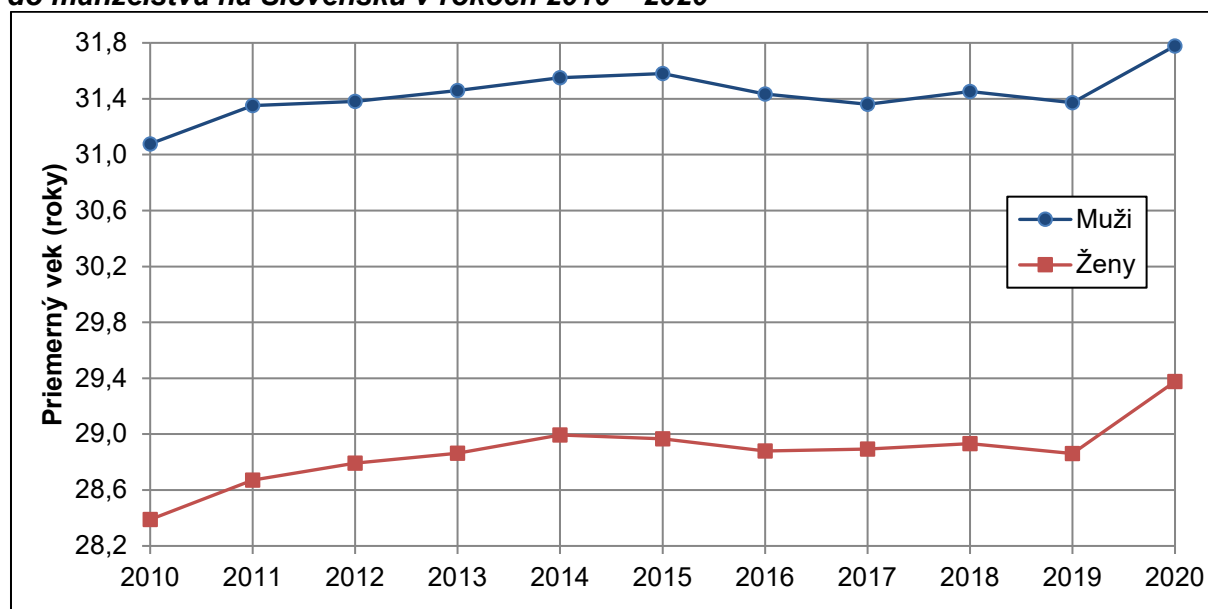
Zdroj údajov: výpočty autora

U žien môžeme identifikovať pre vývoj sobášnosti ako hlavný vek 23 – 29 rokov s poklesom takmer o 5,5tis., čo v relatívnom vyjadrení predstavovalo viac ako dve tretiny z daného medziročného poklesu.

4. ROK 2020 A JEHO VPLYV NA ČASOVANIE SOBÁŠNOSTI SLOBODNÝCH NA SLOVENSKU

Identifikovaný posun v maximálnej úrovni, ako aj rozloženie hlavných vekových skupín prispievajúcich k celkovému poklesu tabuľkovej prvosobášnosti mužov a žien na Slovensku medzi rokom 2019 a 2020 predznamenávajú skutočnosť, že okrem intenzity mali špecifické podmienky pandemického roka 2020 vplyv aj na časovanie sobášnosti. Ako je zrejmé z grafu č. 8, v podstate až do roku 2014, resp. 2015 u mužov prebiehalo kontinuálne, aj keď už značne obmedzené zvyšovanie tabuľkového priemerného veku slobodných mužov a žien pri vstupe do manželstva. Toto obdobie tak nadväzovalo na predchádzajúci pomerne dynamicky prebiehajúci proces odkladania manželského štartu do vyššieho veku, ktorý bol na Slovensku naštartovaný začiatkom 90. rokov [8, 9]. Vďaka tomu sa úplne eliminoval model skorej sobášnosti [bližšie k rozdielom v Európe, napr. 2, 3, 4], ktorý v našom priestore môžeme empiricky pozorovať minimálne počas celého 20. storočia [2, 8, 9]. Podľa údajov z jednovýhodných tabuliek sobášnosti slobodných mužov sa tabuľkový priemerný vek mužov pri vstupe do prvého manželstva dostal v roku 2015 už takmer na úroveň 31,6 roka a u žien svoje maximum dosiahol v roku 2014 na 29 rokoch. Nasledujúce obdobie prinieslo len mierny pokles a následnú stabilizáciu na približne 31,4 roka u mužov a 28,9 roka u žien. Pandemický rok 2020 sa však z tohto vývojového trendu vymyká, keďže v porovnaní s predchádzajúcim nastal výrazný nárast hodnôt tabuľkového priemerného veku slobodných pri uzavretí manželstva. V prípade mužov to bolo o viac ako 0,4 roka a u žien o dokonca viac ako 0,5 roka. U oboch pohlaví tak v roku 2020 dosiahol tabuľkový priemerný vek pri prvom sobáši na Slovensku svoje historické maximum (31,8 roka muži, 29,4 roka ženy).

Graf č. 8: Vývoj tabuľkového priemerného veku slobodných mužov a žien pri vstupe do manželstva na Slovensku v rokoch 2010 – 2020

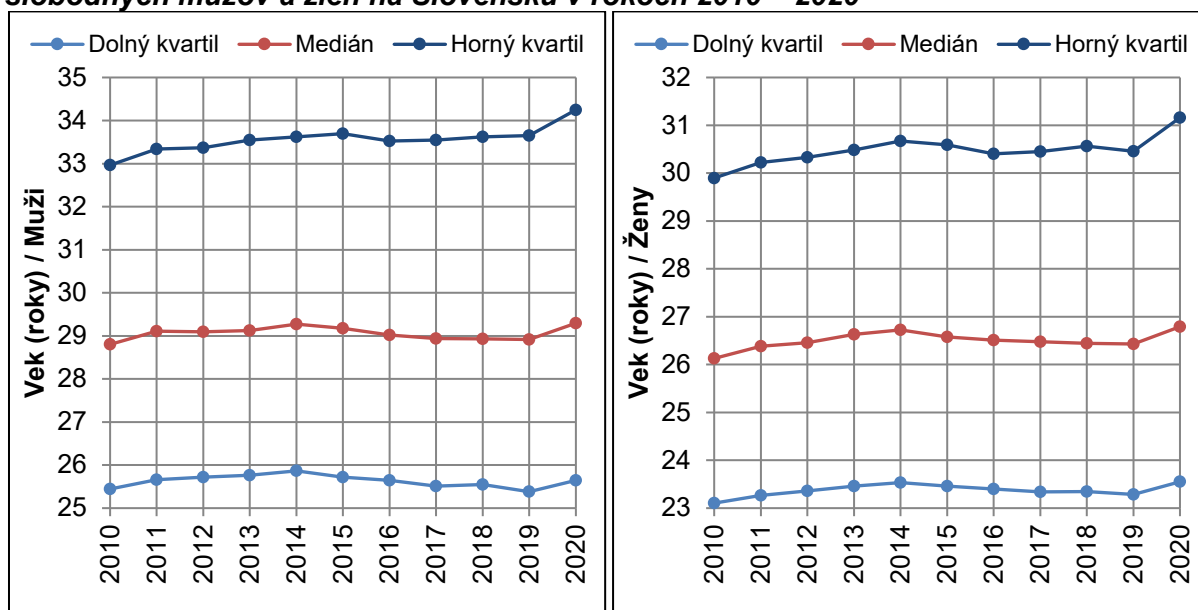

Zdroj údajov: výpočty autora

Rovnako na zmenené podmienky pomerne dynamicky reagovali aj ďalšie ukazovatele časovania sobášnosti slobodných. Ako je zrejmé z grafu č. 9 a 10, u oboch pohlaví medzi rokmi 2019 a 2020 narástli hodnoty dolného i horného kvartilu tabuľkových sobášov, ako aj ich vekového mediánu. Vďaka tomu došlo v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi k pomerne významnej vývojovej dynamizácii.

Vzhľadom na tieto skutočnosti, keď zmeny v intenzite sobášnosti nastali najmä vo veku najvyššej sobášnosti, je tiež logickým záver o výraznejšom posune (0,6 roka muži, 0,7 roka ženy) horného kvartilu. Ten u mužov prelomil prvýkrát hranicu 34 rokov a u žien sa dostal nad úroveň 31 rokov. Rovnako mierne vzrástol aj dolný kvartil (o niečo viac ako štvrt' roka u oboch pohlaví), no svojou hodnotou sa až tak výrazne neodlišoval od úrovni, ktoré tento indikátor dosahoval v poslednej dekáde (graf č. 9 a č. 10). Podľa hodnoty vekového mediánu tabuľkových sobášov by sa pri zachovaní ich vekového rozloženia z roku 2020 polovica prvých sobášov mužov realizovala do veku 29,3 roka a u žien do veku 26,8 roka. V porovnaní s predchádzajúcim rokom 2019 tak došlo k nárastu o približne 0,38 roka u mužov, resp. 0,36 roka u žien.

Graf č. 9 a č. 10: Dolný, horný kvartil a vekový medián tabuľkovej sobášnosti slobodných mužov a žien na Slovensku v rokoch 2010 – 2020

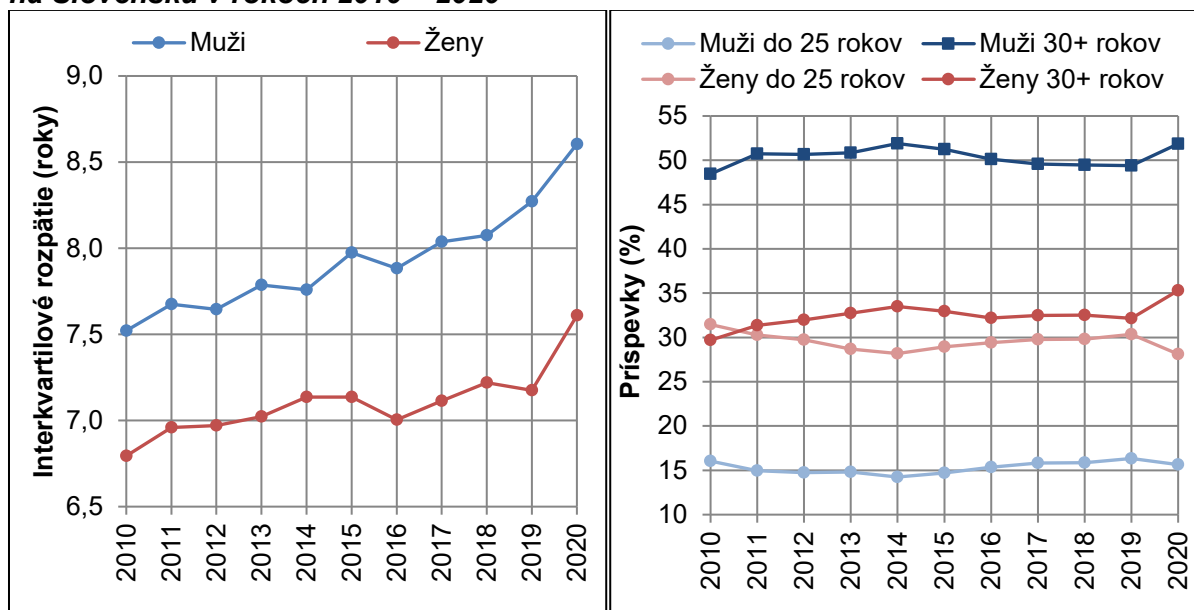
Zdroj údajov: výpočty autora

Keďže hodnota horného kvartilu vzrástla rýchlejšie, ako tomu bolo v prípade dolného kvartilu, špecifické podmienky roka 2020 priniesli aj pomerne významné predĺženie interkvartilového rozpätia. Aj keď sme dlhodobo svedkami zvyšovania jeho hodnoty, posledná medziročná dynamika ďaleko presiahla doterajšie zmeny (graf č. 11). Kým na začiatku druhej dekády tohto milénia sa u mužov polovica celej tabuľkovej sobášnosti slobodných koncentrovala do vekového intervalu so šírkou niečo viac ako 7,5 roka a do roku 2019 sa predĺžila len na necelých 8,3 roka, v pandemickom roku to už bolo približne 8,6 roka. Obdobne u žien v roku 2010 interkvartilové rozpätie dosahovalo hodnotu necelých 6,8 roka, do roku 2019 sa dostalo na necelých 7,2 roka, aby následne o rok neskôr došlo k prudkému nárastu na viac ako 7,6 roka.

Zmeny v intenzite, časovaní a samotnom rozložení sobášnosti slobodných mužov a žien na Slovensku spojené so špecifickými podmienkami pandemického roka 2020 sa odzrkadlili aj na príspevkoch vybraných vekových skupín k celkovej tabuľkovej sobášnosti (graf č. 12). Predovšetkým sme svedkami signifikantného medziročného nárastu podielu tabuľkovej sobášnosti realizovanej vo veku 30 a viac rokov. U mužov sa ich zastúpenie medzi rokmi 2019 a 2020 zvýšilo z približne 49,4 % na takmer 52 %, pričom posledný vývoj sa skôr niesol v znamení opačného trendu. Rovnako to platilo aj v ženskej časti populácie. V jej prípade však bol daný nárast ešte dynamickejší,

keďže váha tabuľkovej sobášnosti z druhej polovice reprodukčného obdobia vzrástla z niečo viac ako 32 % nad hranicu 35 %. Opačný bol vývoj príspevkov vo veku do 25 rokov. U oboch pohlaví teda identifikujeme pokles, ktorý opätovne prebiehal o niečo dynamickejšie u žien. Znamená to tiež, že špecifické podmienky pandemického roka 2020 zatiaľ zastavili nastúpený trend mierneho posilňovania realizovanej tabuľkovej sobášnosti slobodných mužov a žien v mladom veku (pozri graf č. 12).

Graf č. 11 a č. 12: Interkvartilové rozpätie tabuľkových sobášov slobodných a príspevky vybraných vekových skupín k celkovej tabuľkovej sobášnosti slobodných mužov a žien na Slovensku v rokoch 2010 – 2020

Zdroj údajov: výpočty autora

5. ZÁVER

Špecifické podmienky, ktoré priniesla pre spoločnosť na Slovensku pandémia ochorenia COVID-19 v roku 2020 výrazným spôsobom zasiahli nielen zdravotný stav obyvateľstva, a niektoré výkonové ukazovatele národného hospodárstva, ale pomerne promptne reagoval aj proces sobášnosti. Potvrdilo sa, že sobášnosť na Slovensku predstavuje demografický proces, ktorý je veľmi citlivý na externé podmienky. Výrazné obmedzenia pohybu, prijímané v snahe zabrániť šíreniu ochorenia, mali následne pomerne rozsiahly dosah na uzatváranie manželstiev. Výsledky našej analýzy založené na údajoch tabuliek sobášnosti slobodných potvrdili signifikantný medziročný prepád tabuľkovej prvosobášnosti, keď pravdepodobnosť uzavrieť manželstvo klesla v podstate vo všetkých vekových skupinách. Najvýraznejšie sa to však dotklo vekov, ktoré sa vyznačovali vyššou intenzitou sobášnosti slobodných. S tým boli spojené aj určité zmeny vo vekovom rozložení tabuľkových sobášov. Zaujímavosťou pritom bolo, že vo vyššom veku a na konci reprodukčného obdobia nedošlo v podstate k žiadnemu poklesu počtu tabuľkových sobášov a dokonca sme boli svedkami určitého mierneho medziročného zvýšenia.

Aj vďaka tomu tak v roku 2020 pomerne významne narástol priemerný vek pri prvom sobáši u oboch pohlaví, rovnako sa zvyšovala tiež hodnota horného a dolného kvantilu, či vekového mediánu. Z pohľadu interkvartilového rozpätia je zrejmé, že špecifické podmienky pandemického roka 2020 prispeli k urýchleniu vekovej heterogenizácie uzatvárania prvých sobášov mužmi i ženami na Slovensku. Súčasne

s tým môžeme identifikovať výrazný medziročný nárast príspevkov druhej polovice reprodukčného veku k celkovej prvosobášnosti a naopak, určitý pokles v mladom veku do 25 rokov. V oboch prípadoch bol tento proces o niečo dynamickejší v ženskej časti populácie.

Analyzovaný vplyv pandemického roka 2020 na proces sobášnosti predstavuje ukážku výrazných prierezových zmien, ktoré na celkovú realizáciu manželských zväzkov nemusia mať v podstate žiadny efekt. Na druhej strane sa však predsa len môže vynárať obava, či aj napriek tomu časť párov, ktorým nepriaznivá situácia zmarila snahu o uzavretie manželstva, pri jeho odložení na príhodnejší čas neprehodnotí svoj úmysel. Určité signály v tomto smere by už mohol priniesť vývoj v roku 2021, resp. pokrízové obdobie a s ním spojený predpoklad o formovaní tzv. kompenzačnej fázy.

LITERATÚRA

- [1] FIALA, T. – LANGHAMROVÁ, J. – PECHHOLDOVÁ, M. – ĎURČEK, P. – ŠPROCHA, B.: Population Development of Czechia and Slovakia after 1989. In: Demografie, 2018, č. 3, s. 202 – 218.
- [2] FIALOVÁ, L.: Vývoj sňatečnosti v Československu v letech 1918–1988. In: Historická demografie, 1992, roč. 16, s. 116 – 134.
- [3] HAJNAL, J.: European Marriage Patterns in Perspective. In: Glass, D. V. – D. E. C. Eversley (eds.): Population in History. Essays in Historical Demography. New Brunswick: Aldine Transaction, 1965, s. 101 – 143.
- [4] MONNIER, A. – RYCHTAŘÍKOVÁ, J.: The Division of Europe into East and West. In: Population: An English Selection, 1992, 4, s. 129 – 160.
- [5] PAVLÍK, Z. – RYCHTAŘÍKOVÁ, J. – ŠUBRTOVÁ, A.: Základy demografie. Praha: Academia. 198. 732 s.
- [6] RYCHTAŘÍKOVÁ, J.: Tabulky sňatečnosti a metody jejich konstrukce. In: Demografie, 1984, č. 2, s. 110 – 121.
- [7] ŠPROCHA, B.: Transformácia sobášnosti slobodných na Slovensku optikou tabuliek života. In: Slovenská štatistika a demografia, 2020, č. 4, s. 13 – 27.
- [8] ŠPROCHA, B. – TIŠLIAR, P.: 100 rokov obyvateľstva Slovenska. Od vzniku Československa po súčasnosť. Bratislava: Centrum pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska. Filozofická fakulta UK Bratislava, 2018.
- [9] VAŇO, B. et al.: Obyvateľstvo Slovenska 1945–2000. Bratislava: INFOSTAT, 2001. 74 s.

RESUMÉ

Špecifické podmienky pandemického roka 2020 ovplyvnili chod celej spoločnosti na Slovensku. V oblasti demografického výskumu sa najväčšia pozornosť venovala dosahu na zdravotný stav obyvateľstva a proces úmrtnosti. Ako však už predznamenal vývoj počtu sobášov, určité prejavy bolo možné očakávať aj v procese uzatvárania manželských zväzkov. Hlavným cieľom príspevku bola analýza sobášnosti slobodných osôb na Slovensku v roku 2020 (v porovnaní s vývojom v predchádzajúcej dekáde) prostredníctvom tabuliek sobášnosti. Svoju pozornosť sme upriamili na zmeny v intenzite, časovaní a vekovom rozložení tabuľkovej sobášnosti slobodných mužov a žien. Získané výsledky potvrdili výrazný pokles pravdepodobnosti prvého sobáša v podstate vo všetkých vekových skupinách. Dôsledkom tohto vývoja bol aj značný medziročný prepád tabuľkovej prvosobášnosti vo veku 50 rokov.

Podľa údajov z roku 2020 by pri zachovaní takejto intenzity sobášnosti slobodných do manželstva vstúpilo len niečo viac ako 56 % mužov a 64 % žien. Takúto nízku sobášnosť slobodných Slovensko vo svojej modernej histórii ešte nezaznamenalo.

Značnými zmenami prešlo aj časovanie sobášnosti. Sme svedkami výrazného nárastu priemerného veku pri prvom sobáši, vekového mediánu, ako aj dolného a horného kvartilu tabuľkovej sobášnosti. Vzrástla tiež veková heterogenita realizácie tabuľkových sobášov, keď polovica z nich bola realizovaná v širšom interkvartilovom rozpätí.

Uvedené zistenia tak potvrdili, že sobášnosť na Slovensku promptne a pomerne prudko reagovala na zmenené podmienky a uvedené zmeny sa dotkli v podstate všetkých dôležitých aspektov tohto demografického procesu. Súčasne s tým je však potrebné podotknúť, že tieto zmeny sú s najväčšou pravdepodobnosťou len dočasné ako reakcia na reštrikčné opatrenia týkajúce sa špecifickej epidemickej situácie na Slovensku a s ňou spojené opatrenia.

RESUME

The specific conditions of the pandemic year 2020 affected the functioning of the whole society in Slovakia. In the field of demographic research, the greatest attention was paid to the impact on the health status of the population and the mortality process. However, as the development of the number of marriages already heralds, certain manifestations could also be expected in nuptiality. The main goal of the paper was to analyse the marriage process of single persons in Slovakia in 2020 (compared to the development in the previous decade) using gross nuptiality tables. We focused our attention on changes in the intensity, timing and age distribution of first table marriages of men and women. The obtained results confirmed a significant decrease in the probability of the first marriage in virtually all age groups. The result of this development was also a significant year-on-year drop in the table first marriage rate at the age of 50.

According to 2020 data, with maintaining such intensity of first marriage rates, only more than 56% of men and 64% of women would enter into marriage. In its modern history, Slovakia has not yet experienced such a low first marriage rate of single persons.

The timing of nuptiality has also undergone significant changes. We are witnessing a significant increase in the mean age at first marriage, the median age, as well as the lower and upper quartiles of table first marriages. The age heterogeneity of table first marriages also increased, with half of them being carried out in a wider interquartile range.

The above findings thus confirmed that nuptiality in Slovakia reacted promptly and relatively sharply to the different conditions, and the afore-mentioned changes affected basically all important aspects of this demographic process. However, it is important to note that these changes are most likely only temporary in response to the restrictive regulations concerning the specific epidemiological situation in Slovakia and the measures associated with it.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

RNDr. Branislav Šprocha, PhD., absolvoval magisterské štúdium na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe v odbore demografia a geodemografia (2006). V roku 2011 ukončil doktorandské štúdium v programe demografia a v roku 2021 sa na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave habilitoval v odbore Humánna geografia. Od roku 2007 je vedeckovýskumným pracovníkom Výskumného demografického centra pri INFOSTATE a od roku 2009 vedeckým pracovníkom Prognostického ústavu Centra spoločenských

a psychologických vied SAV. V roku 2015 sa stal vedúcim Výskumného demografického centra. V oblasti demografie sa špecializuje na problematiku rodinného a reprodukčného správania a ich vplyvov na spoločnosť. Okrem toho sa zameriava na analýzu vybraných populačných štruktúr, reprodukčného správania rómskeho obyvateľstva na Slovensku a otázky konštrukcie populačných prognóz.

KONTAKT

branislav.sprocha@gmail.com